

Pražská operace

Boj za osvobození Československa začal již v září roku 1944, kdy sovětská vojska vstoupila na jeho území. Do konce dubna roku 1945 osvobodila téměř celé Slovensko s jeho hlavním městem Bratislavou a velká průmyslová centra Moravskou Ostravu a Brno. Zničení berlínského uskupení wehrmachtu a pád Berlína měly za následek rozpadnutí celé vojenské mašinerie fašistického Německa. V prvních dnech května německá fašistická vojska, která bojovala na západní a italské frontě, přerušila odpor a přecházela do zajetí; zato na sovětsko-německé frontě a v Jugoslávii pokračovala v úporné obraně. Velké uskupení nepřítel bylo na území Československa a severní části Rakouska.

Na začátku května v pásmu 1., 4., a 3. ukrajinského frontu na čáře Wurzen, Kamenz, Strzegom, Krnov, Sternberk, západně Brno, Stockerau, západně Gloggnitz bránila se vojska skupiny armád „Střed“ a část vojsk skupiny armád „Rakousko“. Toto uskupení mělo celkem 65 divízi, 3 brigády a 15 samostatných pluků. Hlavní síly vojsk nepřítel působily před středním a levým křídlem 1. ukrajinského frontu a zaujaly předem připravenou silnou obranu. Před pravým křídlem frontu nebyla čára dotyku stabilní a obrana nepřítel byla slabší. Na směrech úderů vojsk 4. a 2. ukrajinského frontu tvořila nepřátelskou obranu opevnění polního typu, vybudovaná v taktické hloubce. S jejich využitím se německá fašistická vojska úporně bránila a na celé řadě úseků vedla protizteče.

Vládnoucí kruhy fašistického Německa, které měly k dispozici ještě velké síly, nechtěly přiznat bezvýchodnost své situace. Spolu s monopolistickými kruhy Německa, na základě dřívějšího politického kursu, snažily se cestou separátní smlouvy s USA a Velkou Británií rozdělit spojenecké státy a získat čas pro záchranu svého militaristického státu. Dönitzova vláda počítala s tím, že bude bránit postup sovětských vojsk na západ a umožní angloamerickým vojskům volný průchod na východ a okupaci pokud možno velkého území Německa, Československa a Rakouska.

Situace německých fašistických vojsk na území Čech a Moravy se zkomplikovala rostoucím národně osvobozeným

hnutím. V důsledku postupu sovětských vojsk do nitra Československa se aktivizoval partyzánský boj. Na začátku března bojovalo v zemi 20 partyzánských svazků, brigád a oddílů o celkovém počtu 7700 lidí.

Fašistické velení několikrát hodnotilo situaci v Československu. Situaci skupiny armád „Střed“ hodnotilo jako beznadějnou, přesto však proti zdravému smyslu nepokládalo kapitulaci na východní frontě za možnou.

Vojenskopolitická situace, která vznikla na konci dubna a začátku května, vyžadovala mimořádná opatření k osvobození okupovaných území Československa. Dosud neskončilo zničení berlínského uskupení nepřítel a Hlavní stan vrchního velení přijal rozhodnutí k uskutečnění pražské operace.

Sovětská vojska zaujímala výhodné strategické postavení: uskupení nepřítel na území Československa bylo obchváčeno ze severu, východu a jihovýchodu armádami 1., 4., a 2. ukrajinského frontu. Na frontě široké 650 kilometrů, od Potsdamu po Krnov, bojoval 1. ukrajinský front. Vojska jeho pravého křídla a středu začala od 1. května postupně přeskupení a přípravu útoku na pražském směru. Současně vojska levého křídla zaujímala obranu na čáře západně Löwenberg, severně Krnov. 6. armáda pokračovala v blokování posádky pevnosti Breslau. Činnost pozemních vojsk podporovala 2. letecká armáda.

4. ukrajinský front bojoval v pásmu širokém 220 km, od Krnova po Vsetín, a dokončoval moravskoostravskou operaci. V sestavě 18. armády byl i 1. čs. armádní sbor. Pozemní svazky podporovala 8. letecká armáda, jejíž součástí byla 1. čs. smíšená letecká divize.

Od Vsetína po Korneuburg, v pásmu širokém 350 km, útočila vojska 2. ukrajinského frontu. Jeho pravé křídlo postupovalo na Olomouc vstříc vojskům 4. ukrajinského frontu. Ostatní vojska přešla dočasně do obrany. Pozemní vojska frontu podporovala 5. letecká armáda.

Na začátku května tak na frontě široké 1220 km, od Potsdamu po Dunaj, v sestavě tří Ukrajinských frontů bojovalo 20 vševojskových (včetně dvou rumunských a jedné polské), 3 tankové a 3 le-

tecké armády, jezdecko-mechanizovaná skupina, dále 5 samostatných tankových (jeden polský) sborů, jeden mechanizovaný a jeden jezdecký. Sovětská vojska měla převahu nad nepřítelem v živé síle více než dvojnásobnou, v počtu tanků byly síly stejné. Rozhodující převahu měla sovětská vojska v dělostřelectvu a letectvu — trojnásobnou (viz tabulku 2).

Příznivá celková vojenskopolitická situace a výhodné operační postavení umožnilo sovětským vojskům v krátké době splnit úkol k dokončení osvobození Československa.

Při plánování pražské operace snažilo se sovětské velení zvolit nejrozhodnější a

Velitel 2. ukrajinského frontu obdržel 2. května směrnicí Hlavního stanu s úkolem vést úder ve směru na Jihlavu a Prahu, v dalším vyjít na řeku Vltavu a osvobodit Prahu; částí sil pravého křídla měl front pokračovat v útoku ve směru na Olomouc.

Začátek útoku úderných uskupení obou frontů byl určen na 7. května.

V souladu s celkovým zámyslem operace rozhodl se velitel 1. ukrajinského frontu vést hlavní úder z prostoru Riesa podél levých břehů Labe a Vltavy ve směru na Prahu. Druhý úder s cílem rozdělit nepřátelské uskupení měl front vést třetí den operace z prostoru severozá-

Tabulka 2

Složení a poměr sil stran na začátku pražské operace

Síly a prostředky	Spojenecká vojska					Německá fašistická vojska	Poměr sil
	sovětská	polská	rumunská	československá	celkem		
Osoby (v tisících)	1 770,6	68,5	139,5	48,4	2 028	900	2,2:1
Děla a minomety (bez protiletadlového a reaktivního dělostřelectva)	27 722	957	1 451	322	30 452	9 700	3,1:1
Tanky, SHD, útočná děla	1 775	163	6	16	1 960	1 900	1:1
Vojenské letouny	2 942			72	3 014	1 000	3:1

nejúčinnější formu útoku tří frontů. Celkovým zámyslem bylo: vedením několika úderů na sbíhavých směrech na Prahu obklíčit, rozdělit a v krátké době zničit hlavní síly německých fašistických vojsk na území Československa, nedovolit jejich odchod na západ nebo jihovýchod. Hlavní údery do boků skupiny armád „Střed“ měla vést vojska 1. ukrajinského frontu z prostoru severozápadně Dresden a vojska 2. ukrajinského frontu z prostoru jižně Brno.

V souladu s tímto zámyslem vydal Hlavní stan frontům potřebná nařízení. Již 1. května dostal 1. ukrajinský front směrnicí k ukončení likvidace obklíčeného uskupení v prostoru Luckenwalde, ve svém pásmu očistit od nepřítelů území Berlína, nejpozději 4. května předat 1. běloruskému frontu zaujatý prostor v Hlavním městě Německa a jižně po čáře Lübben, Wittenberg. Potom vojska pravého křídla frontu měla rozhodným způsobem útočit ve všeobecném směru na Prahu.

padně Görlitz ve směru na Zittau, Mladá Boleslav, Praha. Třetí úder k obejití Dresden z jihovýchodu vedla 2. polská armáda s 1. polským tankovým sborem. Při hloubce operace asi 150 km bylo plánováno průměrné denní tempo 20–25 km. Útok vojsk frontu zabezpečovala 2. letecká armáda.

Podle rozhodnutí velitele 2. ukrajinského frontu měl být veden hlavní úder na Prahu ráno 7. května z prostoru jižně Brno. Pozemní vojska podporovala 5. letecká armáda.

Velitel 4. ukrajinského frontu se rozhodl pokračovat v útoku na olomouckém směru, k úderu na Prahu vytvořit pohyblivou skupinu a připravit vzdušný výsadek v hodnotě střeleckého praporu. Činnost pohyblivé skupiny měla začít v závislosti na stupni odporu nepřítelů na pražském směru. 1. čs. armádní sbor dostal úkol pokračovat v útoku společně s vojsky 18. armády na Olomouc z východu. Útok zabezpečovala 8. letecká armáda.

V souladu s přijatými rozhodnutími začala ve frontech přeskupení vojsk a jejich bezprostřední příprava k útoku.

V průběhu přípravy útoku věnovali velitelé a političtí pracovníci značné úsilí mobilizování vojáků k rychlému a vzornému splnění složitého vojenskopolitického úkolu.

Všichni vojáci byli informováni o zahájení ozbrojeném povstání v Praze dne 5. května a o žádosti povstalců o pomoc, se kterou se obrátili na velení Sovětské armády a spojenců. To vše posilovalo útočného ducha sovětských vojáků.

Ráno 6. května byl zahájen v pásmu úderného uskupení 1. ukrajinského frontu průzkum bojem, který zjistil, že obrana nepřítele na tomto směru není souvislá a na řadě úseků jeho vojska odcházejí v jižním směru. Velitel frontu se rozhodl rozvíjet úspěch předsunutých praporů bezprostředním zasazením hlavních sil. Ve druhé polovině dne po krátké, ale mohutné dělostřelecké přípravě přešli do útoku hlavní síly vševojskových a tankových armád. Tím byla zabezpečena maximální síla úderu, rozhodné překonání obrany nepřítele a další postup vpřed bez obvyklých ztrát času, potřebného na zasazení tanků do průlomu. Ke konci prvního dne splnila vojska úkol prvního dne operace a vyšla do hloubky 23 km.

Útok úderného uskupení pokračoval narůstajícím tempem ke konci 7. května. Postoupilo do hloubky 45 km a vyšlo k severním svahům Krušných hor. Odsadilo město Meissen a zavázalo se do bojů u Dresden. V té době se vážně zhoršila situace povstalců v Praze. Obránci města potřebovali zbraně a munici.

Vzniklá situace vyžadovala od sovětských vojsk pokud možno co nejrychleji poskytnout pomoc povstalcům a odříznout vojskům skupiny armád „Střed“ všechny možné cesty odchodu na západ. 7. května přešla do útoku vojska středu a levého křídla 1. ukrajinského frontu. Téhož dne zahájila útok na Prahu i vojska 2. ukrajinského frontu. Po 30minutové dělostřelecké přípravě svazky prolomily obranu nepřítele na 25 kilometrové frontě a ke konci prvního dne vyšly do hloubky 12 km.

K rozvíjení úderu vojsk 2. ukrajinského frontu byla zasazena do sražení tanková armáda, která vyšla do hloubky více než 50 km, ovládla město Jaroměřice a vyšla k Jihlavě. Vojska 4. ukrajinského frontu pokračovala v útoku na Olomouc a 8. května ji osvobodila. Hlavní síly rozvinuly útok na pražském směru.

Rozhodujícím dnem v průběhu operace byl 8. květen. Ke konci tohoto dne voj-

ska pravého křídla 1. ukrajinského frontu postoupila do hloubky 40 km, zlomila odpor nepřítele na Krušných horách a vstoupila na území Československa. Předvoje tankových armád byly 70–80 km od Prahy.

Večer 8. května byla předána německým fašistickým vojskům výzva sovětského velení s požadavkem jejich bezpodmínečné kapitulace a s návrhem složit zbraně do 23,00 h. Velitelství skupiny armád „Střed“ však na výzvu vůbec neodpovědělo. Jak vyplývá z výpovědí zajatců 1. tankové armády v prostoru Olomouc, byla téhož dne německým vojskům oznámena kapitulace Německa současně s pokyny o nutnosti urychlit odchod na západ a přejít do amerického zajetí.

Tak jako dříve zůstávala velmi složitá situace v Praze. Dne 8. května fašistické velení dalo souhlas k odzbrojení svých vojsk za předpokladu, že jim bude poskytnuta možnost volného odchodu na západ. Česká národní rada přijala tento provokační návrh na naléhání členů buržoazních představitelů. Kromě toho fašisté dosáhli svolení vydat lehké zbraně až v době, kdy dosáhnou demarkační čáry s americkými vojsky. Večer začal odchod jednotlivých jednotek nepřítele. Mezitím útvary SS pokračovaly v barbarském ničení města.

V noci na 9. května 4. a 3. gardová tanková armáda 1. ukrajinského frontu prudce vyrazily do hloubky 80 km a za svítání jejich předvoje vstoupily do Prahy; v zápětí za nimi ráno 9. května i předvoje 3. gardové a 13. armády. Téhož dne vstoupily do hlavního města Československa z východu předvoje frontové rychlé skupiny ze 60. armády a předsunutý oddíl rychlé skupiny 38. armády 4. ukrajinského frontu. V sestavě frontu byli tankisté 1. samostatné československé tankové brigády. Z jihu vstoupily do města jednotky 6. gardové tankové armády a 1. jezdecko-mechanizované skupiny 2. ukrajinského frontu. Za aktivní podpory obyvatelstva sovětská vojska k 10,00 h. ráno zcela osvobodila Prahu od okupantů.

Po vyjití sovětských vojsk do prostoru Praha byly odříznuty cesty možného odchodu hlavních sil skupiny armád „Střed“ na západ a jihozápad. Mimo obklíčení zůstalo jen několik divizí, které byly na bocích uskupení nebo odříznutých od jeho hlavních sil. 10.–11. května zajala sovětská vojska hlavní síly hitlerovců. Současně armády 1. a 2. ukrajinského frontu pokračovaly v útoku na západ. Ke konci dne 11. května vyšly na čáru Chemnitz, Karlovy Vary, Plzeň, kde došlo k setkání s americkými vojsky.

V průběhu pražské operace bylo zaja- to asi 860 tisíc vojáků a důstojníků ne- přítel. Sovětská vojska ukořistila 9,5 ti- síc děl a minometů, 1800 tanků a samo- hybných děl, 1,1 tisíc letounů a rovněž velké množství další výzbroje a bojové techniky.

V pražské operaci spolu se sovětskými a československými vojsky bojovali za svobodu československého lidu polští a rumunští vojáci, důstojníci a generálové. Bojová činnost Sovětské armády za účasti polských, rumunských a československých vojsk na pražském směru byla vedena na základě zkušeností získaných v letech války, správného hodnocení sil a prostřed-

ků národních armád, součinnosti mezi ve- litelstvími a štáby. Věro idejím interna- cionální solidarity a svornosti pracujících a všech pokrokových sil v boji proti německým fašistickým zotročovatelům, so- větské velení neustále pečovalo o spoje- nce v boji, všestranně jim pomáhalo k do- sazení úspěchu, včas reagovalo na otázky, které vznikaly v průběhu plnění stanove- ných úkolů.

Osvobození Československa znamenalo zásadní obrat v osudech národů této ze- mě, které dokázaly za vedení své komu- nistické strany v krátké době uskutečnit důležité revoluční přeměny v politickém a ekonomickém životě.

Úspěšné dosažení politických cílů a splnění strategického úkolu v poslední operaci války v Evropě vyžadovalo vytvo- řit rozhodnou převahu v silách a prostřed- cích nad nepřítelem, použít nejrozhodněj- ší způsoby jejího velení.

Při plánování operace sovětské Hlavní velení věnovalo zvláštní pozornost vytvo- ření silných úderných uskupení v každém frontu, schopných nejen rychle překonat obranu nepřítele, ale i zničit jeho zálohy v hloubce. Proto Hlavní stan posílil fronty vojsky a bojovou technikou ze své zálo- hy a přeskupil na pražský směr síly a prostředky jiných frontů. 1. května roku 1945 vydal rozkaz veliteli 1. běloruského frontu vystředit nejpozději 4. května vojs- ka 1. ukrajinského frontu v Berlíně a jižně. V důsledku toho došlo k uvolnění tří vševojskových a dvou tankových ar- mád. Velitel 1. ukrajinského frontu je za- členil do sestavy uskupení, které vedlo úder do levého boku skupiny armád „Střed“ v Československu. Na rozkaz Hlav- ního stanu velitel 2. ukrajinského frontu začlenil do sestavy úderného uskupení do- datečně ještě jednu vševojskovou armádu, předanou dva dny do zahájení operace od 3. ukrajinského frontu.

Při vytváření úderných uskupení je dů- ležité zdůraznit i složitost plnění tohoto úkolu. Před zahájením pražské operace byly přeskupeny v průběhu 3–5 dní na vzdálenost 100–200 km 4 vševojskové a 2 tankové armády, dva tankové sbory, 1 mechanizovaný, 1 jezdecký a 1 dělostřel- lecký sbor.

Rozhodné politické cíle operace, spo- jené s dokončením úplné porážky fašistic- kého Německa a s vítězným ukončením války, měly určující vliv na volbu forem a způsobů jejich vedení. Základem zámys- lu pražské operace byla myšlenka obklí-

čení nepřátelského uskupení se součas- ným jeho rozdělením a zničením.

Vojska tří frontů vedla sedm soustře- děných úderů na frontě o celkové délce přes 1000 km. Přitom hlavní údery pra- vých boků 1. a 2. ukrajinského frontu směřovaly ze severu a jihu na Prahu.

Zvolené formy a způsoby vedení praž- ské operace se zcela osvědčily. Nepřátel- ské uskupení bylo obklíčeno, rozděleno na několik částí a v krátké době zničeno. Pokusy německých fašistických vojsk o vy- jítí z obklíčení neměly úspěch. Vytvo- ření pevné vnitřní a vnější fronty obklíče- ní a vyčlenění dostatečných sil ke zničení obklíčeného uskupení byly nejdůležitější podmínkou úspěšného ukončení pražské operace.

Pražská operace je charakteristická smělým a rozhodným soustředěním sil a prostředků na směrech hlavních úderů armád a frontů. Stupeň soustředění sil a prostředků v pražské operaci byl nižší než v berlínské, protože obrana nepřítele na směrech hlavních úderů 1. a 2. ukra- jinského frontu nebyla hluboká a zpra- vidla spěšně zaujatá. Přesto na zvolených směrech, které tvořily 10–12 % celkové- ho pásma útoku frontů, soustředilo sově- tské velení na začátku operace přes 40 % dělostřelectva a asi 80 % tanků a samo- hybného dělostřelectva.

Charakter obrany nepřítele a uskupení jeho vojsk, kromě toho i úkoly frontů a armád, staly se příčinou řady zvláštností v jejich operační sestavě a v bojových sestavách svazků. K zabezpečení maximál- ní síly počátečního úderu k průlomů nepřátelské obrany měla převážná většina vševojskových armád operační sestavu v jednom sledu.

Velké síly rychlých vojsk, včetně tří tankových armád, byly použity k rozvíje- ní úspěchu. Charakteristická zvláštnost

použití tankových armád 1. ukrajinského frontu v této operaci tkvěla v tom, že obě začínaly útok současně s vševojskovými armádami a působily v jejich bojových sestavách. V podmínkách poměrně slabé obrany nepřítel na daném směru jim to umožnilo rychle proniknout do operačního prostoru, překonat Krušné hory a šestý den vyjít do Prahy.

Pražská operace je velmi poučná i zkušenostmi z použití tankových a mechanizovaných vojsk, především velkého množství tanků a SHD. Zúčastnily se jí 3 tankové armády, 6 samostatných tankových a mechanizovaných sborů, 11 samostatných tankových a samohybných dělostřeleckých brigád a asi 50 samostatných tankových a samohybných dělostřeleckých pluků. V sestavě sledů k rozvíjení úspěchu armád a frontů bylo použito téměř 90 % všech tanků.

Pro činnost tankových a mechanizovaných vojsk byly charakteristické výjimečná dynamičnost, široký a smělý manévry a vysoká tempa útoku. V tomto směru je zvláště poučná bojová činnost tankových armád a sborů 1. a 2. ukrajinského frontu.

Střední tempa útoku tankových a mechanizovaných svazků 1. a 2. ukrajinského frontu po průlomu taktické hloubky obrany dosahovala 35—50 km. Tankové a mechanizované svazky a rychlé skupiny

4. ukrajinského frontu v průběhu 9. května pronikly do hloubky 150—200 km.

Bojové použití dělostřelectva je charakterizováno jeho soustředěním na směru hlavních úderů. To umožnilo v krátké době rozdrtit nepřátelskou obranu a zabezpečit neustálou palebnou převahu po celou dobu operace.

Letectvo bylo použito k plnění nejrůznějších úkolů. Hlavní jeho úsilí ve všech případech směřovalo k přímé podpoře vojsk; zúčastnilo se jí až 90 % letounových vzletů frontového letectva. V průběhu pražské operace uskutečnili sovětské letci přes 10 000 bojových letů. V prvních dvou dnech útoku vojsk 2. ukrajinského frontu na Prahu to bylo 2840 letounových vzletů k vedení úderů na nepřátelská vojska. Jen za jeden den 8. května letectvo 1. ukrajinského frontu uskutečnilo 3 tisíce letounových vzletů.

Svědectvím vysoké úrovně sovětského vojenského umění bylo úspěšné splnění úkolů materiálně technického zabezpečení v omezené době na přípravu pražské operace.

Velký význam při dosažení politického cíle a splnění operačně strategických úkolů v pražské operaci měly stranicko-politické orgány svazů a svazků, cílevědomá práce velitelů a štábů, politických pracovníků, stranických a komsomolských organizací na všech stupních.

Závěr

Berlínská a pražská operace byly závěrečnými operacemi sovětských ozbrojených sil v Evropě. Hlavní stan vrchního velení správně ocenil vojenskopolitickou situaci a zvolil berlínský směr za hlavní směr válečné činnosti. Na zničení berlínského uskupení se podílela vojska 1. a 2. běloruského a 1. ukrajinského frontu. Současně s tím plnila své úkoly vojska 4. a 2. ukrajinského frontu, která útokem osvobodila část Československa a poutala značné síly skupin armád „Střed“ a „Jih“. Berlínská operace je příkladem rychlé likvidace obklíčených uskupení nepřítelů. V průběhu deseti dní v ní sovětská vojska likvidovala dvě silná uskupení v počtu asi 500 tisíc lidí. Ta skutečnost, že rozvíjení bojové činnosti jak co doby jejího uskutečnění, tak co do směru útoku frontů v základních rysech odpovídalo přípravnému plánu, je výmluvným svědectvím vysokého mistrovství velitelského sboru a štábu všech stupňů.

Dobytí hlavního města fašistického Německa Berlína sovětskými vojsky, který byl nejdůležitějším vojenskopolitickým

a ekonomickým centrem země, zmařilo všechny plány hitlerovského vedení na prodloužení války, na vnesení rozkolu do řad antifašistické koalice a uspišilo bezpodmínečnou kapitulaci. Vítězství sovětských ozbrojených sil v berlínské operaci vytvořilo výhodné podmínky ke zničení posledního velkého uskupení německých fašistických vojsk na území Československa.

Pražská útočná operace byla závěrečnou operací ve válce proti fašistickému Německu. Byla připravena a uskutečněna v neobyčejně krátké době, ve složité vojenskopolitické a operačně strategické situaci. Vešla do historie válek a vojenského umění jako vzor pružného a mobilního velení vojskům, těsné součinnosti vojsk tří frontů, které vedly úderu na sbíhavých směrech, vysoce manévrové činnosti s použitím nejrozhodnějších forem a způsobů vedení ozbrojeného zápasu.

Berlínská a pražská operace byly vyvrcholením sovětského vojenského umění. Byly v nich ztělesněny ohromné zkušenosti sovětských ozbrojených sil, které získaly v předcházejících letech války.